

wandeling met een verhaal:
De kermis van Rosse lei van
Tongerlo

Uitgave: Toerisme Bree 089 84 85 61, toerisme@bree.be

Een beetje geschiedenis...

De benaming “Tongerlo” verwijst naar een bos waar de “Tongri” gewoon zouden hebben. Tongerlo zou dus reeds vroeg bewoning hebben gehad. Uit een akte van 1202 kan men afleiden dat alle parochies rondom Aldeneik, waaronder ook Tongerlo, reeds een kerk hadden. Tongerlo was evenwel geen afzonderlijke parochie zoals de parochie van Elen dat wel was.

In een akte uit 1295 schenkt Walterus, kapelaan in Tongerlo, al zijn goederen aan de Abdij van Averbode. In de 15e eeuw gaf de pastoor van Elen een deel van het derde der tienden van Tongerlo af aan het kapittel van Aldeneik. De overige twee derden der tienden gingen in 1559 over naar Godfried van Bocholt.

Hoewel het slechts een klein dorp was, maakte Tongerlo en zijn bevolking toch heel wat mee doorheen de geschiedenis. Zo werd in de 15e eeuw de bevolking van dit bloeiende dorp gehalveerd door de pest en in de 16e en 17e eeuw kwam Tongerlo in de ban van de Bokkenrijders. Bovendien brandde in 1890 een groot deel van de dorpskom uit.

Tongerlo is in zekere zin een geïsoleerd dorp. Het ligt vanuit Opitter (waarmee het aanvankelijk gefusioneerd was) aan de “andere” kant van het kanaal. Tongerlo is echter niet stil blijven staan en er wordt volop aan de nieuwe dorpskern gewerkt. Het agrarische dorp is na volle expansie uitgebouwd tot een charmant dorpje.

't Is wel de moeite; al weiden en wateringén, dooraderd met beekjes en vlietjes. Struikgewas en wild groeiende hagen lijnden de beemden af. Zwarte wegeltjes kronkelden er tusschen door, en liepen links en rechts in de boschkens verloren: 'n echte wildernis, waar nu en dan de lterbeek uit opdook, om een eindje verder met haar glashelder water weer verstopperke te spelen tusschen de grillig tierende struiken.

Tijdens de wandeling zal Rosse Lei, de deugniet van Tongerlo, je vergezellen. Zo zal je fragmenten uit het boek “De kermis van Rosse Lei” van Jaak Langens kunnen lezen met betrekking tot de plaatsen die de wandeling aandoet.

Inhoudsopgave

(1) Standbeeld van Rosse Lei.....	5
(2) DeGaldermansmolen.....	6
(3) De Keyartmolen.....	6
(4) Herdenkingskruis.....	6
(5) De Kieper.....	7
(6) Het kerkhof.....	8
(7) Koudhuis.....	8
(8) Muurkapel O.L Vrouw.....	8
(9) Geboortehuis: romanschrijver Jaak Langens.....	9
(10) Sint-Pieterskerk.....	10
(11) 't Sjasse.....	11
Routekaartje.....	12

Route

Vertrek- en eindpunt: Dorpsplein (Dorpstraat) - Tongerlo (Bree)

Dorpsplein – Dorpstraat – Schansstraat – Pastorijstraat – Solterweg – Galdermansmolen – kerk – Keyartstraat – links af voor AVEVE – Keyartmolen – De Kieper – Langs kanaal – Vaartstraat (Lempens en Langens) – Kerkhof – Kerkhofstraat – Koudhuis (oudste huis van Tongerlo) – Dorpstraat – Dorpsplein – 't Sjasse

Afstand: 2.5 km

Kaartje: zie pagina 12

Legende

(1) → bezienswaardigheden, ook aangegeven op de kaart.

Fragment uit het boek 'De kermis van Rosse Lei'

Routebeschrijving

Je vertrekt vanaf het Dorpsplein van Tongerlo in de Dorpstraat. Vroeger was dit een grasplein met kiosk, omringd door een verharde weg. Voor de voormalige bibliotheek “het Flambeeuwken” zie je [het standbeeld van de Rosse Lei \(1\)](#), “de deugniet van het dorp”. Dit is een figuur uit de boeken van romanschrijver Jaak Langens. Deze deugniet is ook de rode draad door de wandeling.

Aan het parochiecentrum steek je de Dorpstraat over en wandel je de Schansstraat in. Hier bevond zich destijds aan de andere kant van de beek de Schans, een hoger gelegen perceel waarin de mensen zich met hun vee terugtrokken in tijden van onheil.

Lei stak een heelen kop boven de ander jongens uit, een heelen kop vol ruige, rossige haren, die met stijve pijlen en verwarde klossen weelderig er op tierden, en uitstruikten over zijn lange ooren. O! Die ooren van Lei! Van onder raakten ze slechts even kop. Stonden er boven een paar centimeter van af, krek als waren ze er van verre aangesmeten. Maar ze hadden ook al wat afgezien die arme ooren, sinds hij naar school ging! Het troeven op zijn harde knoken drong hem niet in de huid, en meester Lemers sloeg zich de handen kapot op zijn knokigen bol. Dan snapte hij ten laatste naar het eenige zwakke deeltje van Lei's harigen kop: zijn lange flap-ooren. Daar werd aan getrimpt, gemolken en gereten, tot ze dik en rood stonden, en tot ze belachelijk rekten en scheef groeiden... En nog was de vlegel niet altijd vast te houden met dien teugel.

Sla rechts af en ga de Pastorijstraat in. Volg deze tot aan de Solterweg en sla hier linksaf. Na 60 meter zie je aan je rechterkant [de Galdermansmolen \(2\)](#) (ook wel Slagmolen genoemd). Het woonhuis bij deze molen dateert al van 1735 en de molen van 1770. De molen is van het onderslagtype en wordt gestuwd door de Itterbeek. Oorspronkelijk werd de molen gebruikt als smoutmolen, later werd het een graanmolen. Tot op de dag van vandaag wordt hier nog steeds graan gemalen.

Keer een stukje terug en sla links de Beekstraat in. De Beekstraat loopt over in de Keyartstraat. Volg de Keyartstraat naar links en sla voor AVEVE links in om een kijkje te nemen bij [de Keyartmolen \(3\)](#). Deze molen ligt evenals de Galdermansmolen van Tongerlo en de molens van Opitter aan de Itter. Deze beek duikt in Opitter onder het kanaal om aan de “andere” kant van het kanaal, in Tongerlo, terug

aan de oppervlakte te komen. De Keyartmolen is een graanmolen die destijds toebehoorde aan de graaf van Loon. In 1139 werd de molen door de enige zoon van de graaf, Godart, erfrechtelijk verhuurd aan Aernout van Keyart. Door de eeuwen heen veranderde de molen meermaals van eigenaar, de naam Keyart bleef echter behouden. Sinds 1925 is deze molen een turbinemolen. De originele hoeve bij deze molen moest afgebroken worden omwille van de kanaalverbreding.

nu verder richting het kanaal. Links van je staat een [kruis \(4\)](#). Deze staat hier als herdenking van een vliegtuigcrash van een Engels vliegtuig in de nacht van 10 op 11 april 1943 waarbij alle vijf bemanningsleden het leven lieten.

Wandel nu verder langs de Zuid-Willemsvaart door, aan je rechterkant ligt “De Kieper” (5). Hier kan je even rustig uitblazen en genieten van een lekker lters streekbiertje of een stukje culinair genot.

Van hieruit volg je de weg langs de Zuid-Willemsvaart (let op, ga niet de brug op). De aanvankelijke bedoeling voor het graven van de Zuid-Willemsvaart (volgens het idee van Napoleon) was niet de aanleg van een kanaal maar een watertoevoer voor het Canal du Nord. Het voedingskanaal werd in 1826 gegraven onder impuls van Koning Willem I. Het diende als verbinding tussen Maastricht en Den Bosch. Tijdens de onafhankelijkheidsjaren stond het kanaal droog omdat de Nederlanders de watertoevoer afsloten. Momenteel is het een verbinding tussen het Luiks industriebekken en de Antwerpse zeehaven.

De wolkonijn was bekend om zijn kundigheid in het zwemmen, iedereen wou hem eens gaarne bezig zien. “Da-ag Frans,” begon Pier, toen de bezembinder was bijgekomen; “werm weir vandaag, hé?” “Joa, Rooie, en ich heb dorst,” grolde de vent met zware, heesche basstem, “betaals tich ter geine, ’t is hie toch kermis, zeen ich.” “waal twie, vir dich en die wief, mer ierst ins zwemmen, man.” “Good, Pier, ich heb het toch just zoo helsch werm.”

Versleten jas, klak en hemd, waren in ’n omdraaiens uitgespeeld; schoenen en kousen had de leurder niet aan en nu stond hij daar, met het bovenlijf bloot, op de leuning van de brug en keek in het heldere water. De warmte der zon spetterde in duizenden gebroken stralen uiteen onder de brug, en noodigde tot een heerlijk bad. De Wolkonijn lachte schor; “ ’t is lekker in ’t water, hoep,” en eer de omstander goed wisten wat er voorviel, wipte hij over de leuning heen en plonsde in de vaart. Het bruine struische lichaam, kwam bij elken trek van de armen half boven ’t water uit; de spieren lagen als koorden op de schouderplaten gespanne, en getuigden bij de minste beweging van de buitengewone kracht van dezen oermensch. De boeren stonden bewonderend te kijken. Vooral Lei had geen oogen genoeg: zwemmen moest hij ook nog leeren, dat stond vast bij hem, vast als een rots. Zoo dikwijls reeds was hij met zijn makers gaan probeeren, maar ze geraakten nooit verder dan tot “grond dabben”.

Blijf nu verder wandelen langs het kanaal en geniet op het ritme van de stroming van het mooie uitzicht. Wil je een ommetje maken? Wandel dan verder tot aan de Vaartstraat. Deze omweg is zo'n 600 meter. Neem je liever een binnenweg? Sla dan rechtsaf de O.L.Vrouwstraat in. Indien je via de O.L.Vrouwstraat wandelt, kom je uit op de kruising van de Vaartstraat en de Bosstraat, wandel hier de Bosstraat in. Bij het kruispunt met de Kerkhofstraat ligt aan je linkerkzijde [het kerkhof \(6\)](#).

Wanneer je nu rechts de Kerkhofstraat ingaat, zie je op nr. 7 het oudste huisje van Tongerlo, dit huisje is kunnen ontsnappen aan de grote brand van 1890. Het is het zogenaamde “[Koudhuis \(7\)](#)”, genoemd naar de bouwheer (de Duitser Kalthaus) die het in 1765 liet bouwen. Je kan het jaartal op de arduinen steen in de zijmuur nog zien. Het was ook het eerste stenen huis van Tongerlo.

Op het einde van de Kerkhofstraat ga je even naar rechts en zo loop je tegen het geboortehuis van romanschrijver Jaak Langens op. Tussen de ouderlijke woning van Jaak Langens en de woning van de gezusters Creemers, staat tegen de gevel een stenen [muurkapel \(8\)](#). Dit smaakvol opgerichte rustaltaar was de eerste halte van de jaarlijkse processie. In de nis met Romaanse boogvorm staat een wit geschilderd beeld van O.L.Vrouw. Boven het beeldje hangt een lampje in smeedwerk waaronder in zwarte letters Ave Maria geschreven staat.

Je staat nu ook aan [het geboortehuis van romanschrijver Jaak Langens \(9\)](#), de schepper van Rosse Lei. Deze figuur was een guitige kerel die met zijn streken Tongerlo en omgeving in de ban hield. Een gedenksteen in de gevel verwijst naar de schrijver die in 1892 te Tongerlo geboren werd. Jaak Langens overleed in 1965 te Merksem. Zijn meest bekende romans zijn “Rosse Lei”, “Een Leeuw uit de Kempen” en “De Kermis van Tante Catho”. Tongerlo herbergde door de tijd ook andere schrijvers zoals Ballings, Engelen en Stoffels.

De spelen waren begonnen, en de jonge mededingers wedijverden voor prijzen. Veel volk stond op de dorpsplaats de jongens toe te juichen. De Rosse molder had de zakken geleend voor 't zaklopen. Om 't lachen in 't volk te krijgen, had hij er 't meel niet uitgeklopt. Vijf en vijf moesten ze springen. Toen de vijf eersten uit den zak kropen, was hun broek zoo wit als de werkbroek van den molder zelve. Gielke kwam eerst van die vijf snaken. ...

De drie volgende vijftallen kwamen nu aan de beurt. Lei klopte Laurang en Jefke Bienens; Edewaar en Lotje, die gelukkig niet bijeen waren gevallen, wonnen ook elk op hun beurt, en zoo stonden de vier koenste rakkers van 't dorp nu gelijk in rij, gereed voor den laatsten wip. Ze wisten wel dat Lei de sterkste was, maar bij 't zak springen moest wat geluk zijn ook.

En ze begonnen. Het ging over en weer de helft van de dorpsplaats. Lei was met den eersten aanzet dadelijk een halven meter voor, en vlug schoot hij vooruit, met regelmatige sprongen, de twee voeten tegelijk. Gielke volgde een andere taktiek; die stak de twee punten der voeten ieder in eenen hoek van den zak – hij had zich den breedsten uitgekozen – en liep zoo, met kleine snelle pasjes, gelijk een jufvrouwken over pas geboend parket. 't Ging sneller dan springen, als men er slag van had, maar er was meer gevaar van stronkelen dan vallen. Gielke speelde alles of niks tegen zijn sterken makker en bleef dan ook op een meter achter hem. De andere twee volgden nog een paar meter verder. Zoo kwamen ze aan de helft van de plaats en ze moesten draaien. Gielke lette zoo zeer op zijn eigen pasjes, om toch maar niet te stronkelen, dat hij Lei niet zag draaien, en “Flap” daar botsten de beide kwasten tegen elkaar en tuimelden hals over kop op den grond.

Ga nu een stukje terug de Dorpstraat in voor een bezoekje aan de [Sint-Pieterskerk \(10\)](#). Deze kerk was een dochterkerk van Elen (Dilsen) en behoorde op haar beurt tot de Abdij van Corbie. De toren dateert uit 1408 zoals aangeduid in de inscriptie; "In 1408 werde ich hier angelagt". Het is een monumentale Westertoren die uit mergel en hardsteen is opgetrokken in vier geledingen en afgewerkt werd met een kleine spits. De toren heeft ook een buiteningang, wat kan wijzen op een verdedigingsfunctie van de toren in tijden van onheil, zoals dit bij de meeste Kempische torens is. Onder aan de toren zijn nog veldstenen te vinden die verraden dat op deze plaats in de 12e eeuw een Romaanse kerk gestaan heeft.

Onze Heer had dien morgen zijn zonneschijf al vroeg in de lucht gehangen. Nauw kraaide de eerste haan, of daar piepte de zon als een halve bol onder de boomen door, en tooverde dauwdroppekens aan duizende grassprietjes langs Pier de Molder zijn Waterkolk...

Ook bij boer Keppers waren ze al vroeg uit de veeren. De boerin stond onder aan de trap. Met de twee handen maakte zij een trechter rond den mond en telefoneerde naar boven: "Lei; Lei-ei-eieei-oo-oo, op, naar de eerste Mis."

Daar hoorde ze een bons op de planken- "Ha, hij kan er uit, 't lesje van gister heeft geholpen." 'n Oogenblik later, de stem van Lei op de trap: "Moeder, mijn broek?" "Uw kostuum ligt gereed, jong, ge moet te communie met de kermis." Een beetje later: "Moeder, mijn kousen!"

"k zal hem seffens zijn ooren nog eens warm maken", grolde Kleppers, die eenige druppeltjes koffie afveegde van zijn rosblonden knevel.

"Och man, de jong heeft er nu toch al genoeg van gehad, 'k zal eens naar boven gaan", kalmeerde de goedhartige vrouw. Ze liet haar klompen aan de trap staan, en slofte naar boven. "Hier zijn uw kousen, kind. En zie nu maar dat ge vandaag eens braaf zijt en goede voornemens maakt aan de Communiebank:

Ga verder via de Dorpstraat naar het Dorpsplein. Je bent nu aan het eindpunt gekomen waar je in 't Sjasse (11) kan bezinnen over de wandeling, samen met een hapje of een drankje.

De laatste vrije dag van den joligen ravotter, van den driesten kapoen, den heerlijk gezonden dorpsbengel, vlood heen. De lucht tot nu toe helder blauw, overtrok bij poozen; en weldra sabberde een mottige regen zijn nare triestigheid uit over de welige landouwen, de groenende weiden en de wiegende dennebosschen, waar Leike zijn vrijen, hartelijken knapentijd had doorgebracht.

